

Розповідь про долю села Терка, гміна Волковия, пов.Лісько
за роки 1945-1947

До 1945 року село Терка нараховувало всього біля 110 номерів хат і стільки ж родин, в тому окото 100 хат українських родин, 8-10 польських і 1 родина юдівська. До війни, юді як правило, провадив в селі корчму. В селі була церква мурівана з 1935 року п.в.Св.Пророка Іллі. Останнім парохом в селі був о.Лев Сальвицький, родом з Кругеля Великого що біля Перемишля. У 1946 році виїхав з майже половиною односельчан на Україну. Він був одружений з сестром моєї мами. У 1953-55 роках церкву розібрали місцеві поляки і один з них з того каменя побудував собі стайні. В селі була також читальня "Просвіти" і кооперативний скlep, який провадив іам батько. Сільську початкову школу /І-ІІУ кл./ покликано щойно за часів німецької окупації зд двома вчителями, а також зорганізовано діточий садок. В школі працював вчителем місцевий українець і вчителькою українка з Сяніка. Під час переходу радянських військ у 1944 році, село було остріляне німцями арматним вогнем, під час чого були й вбиті з цивільного населення села. Зараз після переходу фронту на захід, встановлення східних кордонів і покликання органів безпеки, МО і ОРМО до справування так званої "влади" на тому терені, почались напади рабункових банд, а головно з Волковиї, на українські села. Місцеві поляки, які в переважаючій меншості жили серед українців, супроти них не були лояльними. Для оборони наших сіл перед грабіжними бандами, яким сприяли МО і ОРМО з місцевих українських хлопців покликано кущові відділи. Після переселення частини населення села у 1946 році на Радянську Україну, решту українських родин депортовано у 1947 році на Західні Землі. В селі залишились місцеві родини польські. До них доселилися польські родини з навколишніх сіл: Полянки, Студенче, Завіс і інші. Зараз в селі Терка живе приблизно 35 польських родин.

Ескалація ненависті і порахунків осягнула своє епогеум з початком липня 1946 року. Розповідь Ярослава Вайди про цей критичний момент з перспективи 44 років, це вже не відокремлена розповідь сина про трагічну смерть матері, брата, сестри і дідуся, але розповідь про долі наших сімей на Лемківщині і Писячині, їх трагічні дні горезвісних 1945-47 років, розповідь про матерей затриможених долею дітей, про залякане дитинство, про затрачену у розквіті молодість, про жорстокість і насильство, про топтання людської гідності, про звиродніння людини та затрачення у неї людських прикмет.

"З початком липня 1946 року село Терка оточило польське військо і зробило облаву. Хто був живий в селі тих забрали і пігнали пішком /5 км./ до Волковиї. Там біля костела загнали людей в огорожу з колючого дроту і тримали два дні. Серед них була моя мама і нас 5-ро дітей, 4-х хлопців: Роман /13 років/, я /11 років/, Юліян /9 років/, Володимир /3 роки/ і сестра Маруся /5 років/. Місцевий поляк з села Терка Богацький Францішек був чоловіком моєї тітки. Він випросив у військових, щоб нас, тобто нашу родину, звільнили. Військові погодились. Ми з мамою вийшли вже за село Волковику йдучи до дому. Мама затрималася на дорозі, наказала нам старшим хлопцям: Романові, мені і Юліянові йти до дому, а сама взявшись наймолодшого Володимира на руки і Марусю за ручку, повернулась до Волковиї просити, щоб військові звернули корову і жоня, бо й те все що жило забрали з Терки. Мама з братом і сестром вже живими не повернули. 6 липня усіх зза дротів 30 Тарчан, жінок і дітей привезли фірманками з Волковиї назад до Терки і загнали до хати Михайла Дрозда, яка була останньою в горішньому кінці села в сторону села Студенне. Хату закрили, підпалили і нікого не випустили. Згоріли усі 28 осіб, а серед них моя мама, сестра і брат. Якимось чудом врятувався один хлопець Василь Соняк, він скрився в грубі під печею. Після того пішов з відділами УПА і можливо згинув під час рейду на Захід. Другий Іван Небора тікаючи з горіючої хати пострілений в лиці, пережив і в 1947 році був депортований на Західні Землі до села Сьвенте коло Старгарду Щецинського. Того самого дня військо польське спалило майже ціле село і вбило ще 5 осіб старих по хатах, в тому мого дідуся по батькові Дмитра Вайду якому тоді було 84 роки. Його вбито біля його кузьні, яку запрацовав в Америці працюючи тільки в копальннях. Погорілих і вбитих трупів по хатах, військові наказали місцевому полякові Грицеві Паславському, прозваному Даравалів Гриць, позбирати і похоронити. Під вечір військо опустило село. На другий день 7 липня, я зі своєю тіткою Розалією, сестрою мами, був на погориці і бачив збиті в купочку обгорілі тіла трупів. Цього всього що сталося я ще не зовсім був свідомий. Там була моя мама і маленький брат і сестра. Тітка Розалія у розpacі кричала: "О Боже мій, що вони зробили". Переходячи з тіткою попри кузьню діда, побачили трупа вбитого діда. Тітка покликала мене дальше і ми у двоє пішли опустошілим і спаленим селом, заглядаючи до недогорілих кат. В них ми побачили інших із 5-ти вбитих трупів. Гриць Паславські через кілька днів збирав трупів і звозив до спільніої могили на цвинтарі біля церкви.

Зараз там стоїть пам'ятник на таблиці якого є 33 прізвища /на польській мові/ невинних жертв села Терка. Пам'ятник задумали і виконали Тарчани в Старгарді Щецинському, перевезли до рідного села і поставили на спільній могилі. Місцеві адміністраційні влади не протестували, а місцеві старші господарі поляки, які говорять по українськи, погодились на те, кажучи: "Ім якийсь пам'ятник належиться". Пам'ятник стоїть до нині. Колись я будучи вже дорослою людиною, відвідав рідне село. Зустрів і розмовляв з Грицем Паславським. Він сказав мені таке: "я з твоїм дідом добре жив, та його тільки застрілили, а на могилі ви по-винні поставити якийсь пам'ятник, бо Ім належиться".

Перед тю трагічною подією військо польське під час акції на село вбило молодого 19-літнього хлопця Осипа Корнаса. Тоді УПА виконало вирок через повішення на двох донощиках. Один з них був поляк, прізвище не пам'ятую, другий українець Михайло Лошиця. Його син Гриць Лошиця брав участь в тій акції разом з військом і носив мундур польського жовніра. Він зараз живе в селі Бобровінкі коло Хощівля на Щецинщині. Можна здогадуватися, що цей факт був формою трагічної відплати, у якій понесли смерть 33 невинні жертви. Вже мабуть гіршого звиродніння придумати не могли, тим більше, що це робило військо, над яким існували вже державні і судові структури, називаючи себе народними і демократичними.

Ті, які на той час повтікали з села до лісу, як і мій батько та мідти, почали повернати на пожарища села. В кожній одній з оцілілих хат, жило разом по кілька родин. Люди оплакували своїх рідних, не знаючи яка доля ось-ось буде суджена і їм. І так пройшла зима, а скорою весною розпочалася горе兹вісна Акція "Віслі". Під кінець квітня 1947 р. оцілілі Тарчани під конвоєм війська опустили своє рідне, а якже трагічне село і були депортовані на Західні Землі. Люди могли взяти з собою тільки те що лід рукою, що ще не було пограбоване, або спалене. Одних везли фірманками місцевих поляків, дрігих гнали пішком до найближчої залізничної стації Лукавиця. Та не всім судилося доїхати. Багато мужчин різного віку арештовано таки вже в дорозі на стації Лукавиця. Арештовано й моєго батька і повезли їх в незнання. Ми у трьох найстарший брат Роман, я, і Юліян залишилися з депортованими односельчанами. Під час транспорту в дорозі нам опікувалися чужі люди.

Батька запроторили до табору Явожно. Нас хлопців розібрали господарі поляки містечка Сухань що на Щецинщині на службу до праці в господарствах, не знаючи довго про себе, хоч жили ми в одній місцевості. Батько якось пережив Явожно, хоч здоровя втратив і помер на 52-му році життя.

Дідо по мамі Василь Бурмич мав 5 синів. Двох старших: Михайло і Володимир були в УПА. Володимир згинув як воїн УПА в селі Чорне ліського повіту, а Михайло перейшов нелегально в Україну і там якось пережив. Трьох молодших синів діда: Ярослава, Степана і Івана разом з дідом Василем під час пересилки у 1946 року в Україну військові поляки дуже били, катували й мучили за старших синів і братів Володимира і михайла. І так їх нещасних депортували в Україну.

В моїх очах, в очах тоді ще дитини, цей трагічний образ залишився до нині. Минуло вже 44 роки і хочеться забути. Не розказую моєї трагедії моїм дітям, бо не хочу затмрювати їхнього молодого життя, але прикро і тяжко стає, коли і тут і там появляються друковані матеріали тих часів польської сторони, у яких неправдою знеславлють і ображають моїх односельчан, які постраждали і пережили стільки горя, ображають мій народ. От хочби видана немедленно у Польщі книжка пз: "Плонежи. Пам'ятні осаднікув бедадзкіх" з передмовою Броніслава Голенбіовського, Жешув 1975 рік, а в ній чималий розділ автора Францішка Ганкевича, місцевого поляка, до війни війта села Терка пз: "Пшежилем кавал гісторії".

Саме це спонукало мене записати ці трагічні рядки моєї родини, долі моїх односельчан, долі моєго народу, записати рядки правди.

Свідчення зложив: Ярослав Вайдя
Розмову перевів: Михайло Козак

Торонто, 22 липня 1990 року.